הרב שגלה ביחד עם רבי לוי־יצחק נ"ע

– לדמותו של הרב הגאון ר' אריה־ליב קפלן (קוסוביצקי) הי"ד, בשנת היובל לפטירתו –

*** תלמידם וחביבם של גדולי גאוני ליטא, שהרבי הריי"ץ נ"ע כינה "א ווארעמער איד", ו"א מסירות־נפש איד" * את שני בניו שלח ללמוד בישיבות "תומכי תמימים" ברוסיה והוא־עצמו זכה לעסוק בענייני יהדות במסירות־נפש ממש * בתקופת שהותו בגלות קזחסטן, סייע להגה"ק רבי לוי־יצחק זצ"ל, אביו של – יבדלחט"א – כ"ק אדמו"ר שליט"א * יהודי קזחסטן הקימו אוהל על קברו, ובפנקס הח"ק שלהם נרשם "שכונת צדיק" * נהרג על קידוש־השם ביום הכיפורים שנת תש"ד, ולרגל שנת ה־50 לפטירתו הננו מביאים בזה את סיפור־חייו – דרך רצופת מסירות־נפש על הפצת התורה והיהדות**

מאת ישראל שנהב*

הרב אריה־ליב קפלן (קוסוביצקי) הי"ד נולד לאביו ר' שרגא־פייוויש ולאמו מרת מלכה בשנת תרמ"ז, בעיירה בילסק שברוסיה. משפחתו היא מגזע צדיקים וקדושים וייחוסה מגיע עד ה"שאגת אריה". היו לו שלושה אחים ואחות (שגם דרכה נקשר לחב"ד, כאשר נישאה לחסיד חב"ד ר' דוד איידלמן).

ר' אריה־ליב היה צעיר האחים. שלושתם נשלחו ללמוד בצעירותם בישיבת סלבודקא הליטאית. בהיותו בגיל 15־16, הגיע לישיבה גם ר' אריה־ליב שלמד אצל ראש הישיבה עצמו, הגאון ר' משה־מרדכי עפשטיין. בישיבה קראו לו "לייבל בילסקער", על־שם עיירת־מוצאו בילסק.

חבריו לספסל הלימודים היו מי שנודעו אחר־כך כגדולי ראשי הישיבות בעולם הליטאי. תקופה מסוימת למד בחברותא עם הגאון הרב יחזקאל אברמסקי זצ"ל, בעל ה"חזון יחזקאל". גם הגאון ר' יעקב קמינצקי זצ"ל זכר אותו מאותה תקופה, והיה מדבר על גודל למדנותו. חברו הטוב ביותר היה הגאון ר' ראובן גרזובסקי, שלמד עמו בחברותא שנים רבות.

שנים לאחר שר' אריה הגיע לישיבה, החליט הגאון ר' ברוך־בער לייבוביץ' זצ"ל לעזוב את משרתו כר"מ בסלבודקא ולפתוח ישיבה נפרדת בקמניץ. הוא טען שבסלבודקא נמצאו רבים שנטו מדרך־הישר ועסקו בחכמות חיצוניות וכו'. כליטאי, לא אחז בדרך המוסר ולא ראה בשיטת לימוד המוסר פתרון מתאים והחליט אפוא לייסד ישיבה לבחורים מבוגרים, יראי־שמים בלבד, שבה יקים מעוז מוגן מהרוחות הרעות שנשבו באותה תקופה ברחוב. בין התלמידים שנבחרו על ידו לצאת לישיבה החדשה, היו גם הרב אריה־ליב עם חברו הרב ראובן גרזובסקי. ואכן, ר' אריה־ליב למד שם שנים אחדות, והגאון ר' ברוך־בער היה למורה־דרך בחייו.

לפני הגיעו לגיל 22, לקחו הרה"ג הרב ברוך גרוסבארד (המכונה "דער בארבירישקער רב") לחתן עבור בתו. חותנו – ראש משפחת גרוסבארד – היה אז שם־דבר בליטא. הוא היה מצאצאי ר' אבא ווירזיאנער, בעל "אהבת איתן" על המשניות, יהודי נחבא־אל־הכלים ומגדולי הפוסקים בתקופתו.

בעל ה"אהבת איתן" היה, אגב, בן אחר בן מה"ימשנה למלך", שמשפחתו כללה גם חכמים וגם סוחרים. ה"ימשנה למלך" עצמו, רבי יהודה רוזאניס, היה רבה של קושטא־קונסטנטינופול – משרה שירש מסבו ר' אברהם רוזאניס, ובנוסף לכך היה גם עשיר גדול.

אבות משפחת רוזאניס הגיעו לתורכיה מפורטוגל, אליה ברחו לאחר גירוש ספרד. בתקופה שלפני הגירוש היו מגדולי רבני ברצלונה והערים בסביבותיה. זהו איפוא ייחוסה של משפחת גרוסברד שר' אריה־ליב הצטרף אליה כשנשא לאשה את מרת דאברא, בתו של ר' ברוך גרוסברד. היא היתה מבוגרת ממנו, כי באותן שנים היה קשה למצוא שידוך הוגן, והרבה יהודים יראי־שמים נאלצו להמתין זמן ממושך עד שנמצא שידוך לבנותיהם. גיסו, אחי אשתו, ר' אברהם־ליב, היה אחר־כך רבה של העיירה סירוינט.

כשפרטי השידוך סוכמו, הודיעו על כך

* בהכנת כתבה זו לדפוס, נעזרנו רבות בדברים ששמענו מפי הרה"ח ר' נחום־יצחק קפלן ששמע מאביו הרה"ח ר' משה־בנימין קפלן שליט"א, ולהם נתונה תודתנו.

לאחרונה נמצאה בספרייה ביק אדמוי״ר שליטי״א תמונה מוגדלת של ועידת הרבנים בקורוסטין, שבה השתתף באמור גם ר׳ אריה־ליב. בתמונה ניתן לזהות בבירור את תווי־פניו של ר׳ אריה־ליב (הדומים מאוד לתווי־פניו של בנו הרב מלך זי״ל בצעירותו). התמונה הוגדלה פי כמה, וחלקים שהוסתרו (כמו חלק מהזקן, הכובע והלבושים) הושלמו באמנות מיוחדת ע״י נכדו, ר׳ נחום־יצחק שי׳ קפלן.

למשפחת החתן באמצעות הדואר, כנהוג באותם ימים, ואז הגיעה המשפחה לעירו של המחותן למסיבת ה״תנאים״.

החתונה עצמה התקיימה — כדרך ה״רבנ״שע חתונות״ של פעם — בצהרי יום שישי.

לאחר החתונה חזר ר׳ אריה־ליב ללמוד זמן קצר בישיבה, עד שקיבל מרבו הגאון ר׳ ברוך בער סמיכה לרבנות. שנים אחדות התגורר בעיירה סמוכה לעירו של חותנו, וכשהגיע זמנו לצאת לעולם הגדול, קיבל עליו את הרבנות בעיירה קטנה ששמה קרילוב.

כעבור שנים ספורות עבר לכהן כרב בעיירה גדולה יותר — קסברוב שבאוקראינה. באותן שנים היה מקובל הנוהג ״גנבינען א רב״. בעיירות הקטנות כיהנו בדרך־כלל רבנים צעירים, וכשעיירה גדולה חיפשה רב מכובד, הסתובבו שליחיה בעיירות הסמוכות וחקרו אחר הרבנים הצעירים, ומי שנמצא מתאים קיבל הצעה מפתה עם משכורת מכובדת, ובדרך־כלל הסכים לנטוש את העיירה הקטנה לטובת הגדולה.

כך היה גם אצל ר׳ אריה־ליב. העיירה קסברוב (״קאסאוראוו״) הסמוכה חיפשה רב, וכששמעה על גדלותו של ר׳ אריה־ליב, הגיע אליו בחשאי שליח קהילת קסברוב עם כתב־רבנות, והציע לו לכהן בקסברוב כרב. ר׳ אריה־ליב הסכים ועבר מהעיירה הקטנה לגדולה, שהיתה קצת יותר מפותחת ועמדה בקשר יותר הדוק עם העולם הגדול. כאן החל לנהל את רבנותו ברמה.

מעדויות שהגיעו מאותה תקופה, מצטייר רב תקיף מאוד בטבעו שאינו מתפעל מאיש, כפי שיעיד גם הסיפור הבא (שנלקח מרשימותיו של הרה״ח ר׳ משה־אהרן ע״ה גייסינסקי, תלמידו של ר׳ אריה־ליב).

בחודש חשוון תרפ״ז, התקיימה בעיר קאראסטיען שבאוקראינה אסיפת רבנים, ביוזמת ממשלת ברית־המועצות ובהשתתפות נציגה הרשמי, מתוך כוונה לייסד ״זשיוואיא סינאגאגא״ (בית הכנסת חי). באסיפה השתתפו למעלה ממאה רבנים, וביניהם גם ר׳ אריה־ליב. על־פי התכנית, הרבנים היו צריכים ללמוד את שפת רוסיא ולקיים מנהגים חדשים וחדישים שאבותיהם אף לא שיערום. לדאבון־הלב, נמצאו אז מספר רבנים שהיו נוטים לזה אם בזדון ואם בתום־לב.

כשהתכנית נודעה לכ״ק אדמו״ר הריי״ץ נ״ע, שלח את החסיד המפורסם הר״ר בנציון שם טוב ע״ה לקאראסטיען, כדי שיהיה במקום וינסה לבטל את התכנית.

כשבא הרבי״צ זי״ל לאסיפה — תוך כדי מסירות־נפש — והתחיל לדבר עם הרבנים המשתתפים, מצא שהם מתחלקים בעצם למספר קבוצות: קלי־דעת שתומכים בתכנית הממשלה במזיד; כאלה שאינם מתמצאים בתכנית ואינם מבינים את כוונת השלטונות; מספר חשוב של רבנים שמתנגדים אמנם לתכנית, אך מסרבים לצרף את חתימתם לרשימת המתנגדים שיזם הרבי״צ זי״ל, מיראת השלטון.

הרבי״צ זי״ל ידע שאם יימצא רב יחוע שיסכים להיות הראשון לחותמים על הרשימה, יילכו רבים בעקבותיו, אך רב כזה לא נמצא, כי הדבר היה כרוך בסכנת נפשות.

כשהרבי״צ זי״ל כבר החל לדאוג שאולי ח״ו לא יצליח בשליחותו, פגש ברב מקסברוב זי״ל, וכשדיבר איתו על הנושא, החל להתעודד. הרב

מתוך 107 הרבנים חתמו כ־70. תכנית השלטונות התבטלה וזכורה התבטאות הנציג הסובייטי: ״שניאורסאהן הצליח להרוס את תכניתנו על־ידי השליחים החשאיים שלו״

אריה־ליב ראה כמוהו את הסכנה הנשקפת מהתכנית, וכשהרב בנציון שאל אותו: ״המוכן כת״ר לחתום ראשון על רשימת המתנגדים לעניין?״ ענה ר׳ אריה־ליב: ״כן, בוודאי״, ומאחר שהרב מקסברוב היה מחשובי הרבנים, פרצה חתימתו את חששות שאר הרבנים, ורובם חתמו אחריו. מתוך 107 הרבנים חתמו כ־70, תכנית השלטונות התבטלה, וזכורה התבטאות הנציג הסובייטי: ״שניאורסאהן הצליח להרוס את תכניתנו על־ידי השליחים החשאיים שלו״.

העובדה ש״הר״ד קפלן״ חתם את שמו ראשון, מאושרת בצילום מסמך החתימה [מס׳ 287]

הנמצא בארכיון חאווקין בירושלים, ובספר "תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית" [עמוד צ' ואילך] שנדפס בתרגום לעברית, בו רואים אכן כי "הר"ד קפלן" חתם את שמו הראשון (ראה צילום).

עיון בחתימת ר' אריה־ליב על המסמך (ראה צילום) מראה שחתם את שמו "ר"ד קפלן, רב דקאסברוב (המלה "קאזמירוב" היא טה"ד)". פיענוח הר"ת "ה"ד" הוא ר' דוד, ואין לתמוה על כך למרות ששמו היה ר' אריה־ליב, כי ר' אריה־ליב שינה כרבים אחרים את שמו, על־מנת להתחמק מחובת הגיוס לצבא הסובייטי. התברר שהוא פגש ביהודי שהיה לו פטור מהצבא הרוסי, שערק לפולין. לפני עריקתו, מסר את מסמכיו לר' אריה־ליב, ומאחר ששמו היה דוד קפלן,

הרבי התנגד לנסיעתו בתוקף ונימוקו עמו: "יהודי כמותכם אסור לו לברוח מרוסיה", וכל טענותיו של הרב מקסברוב לא הועילו לו. הרבי אמר לו "איך זייט דאך א מסירות־נפש איד" והבטיח לו שה' ישמור על ילדיו

נאלץ ר' אריה־ליב (ששם משפחתו האמיתי היה קוסוביצקי) לחתום בכל המסמכים הרשמיים "הרב דוד קפלן". ועוד מסופר בעניין זה, שר' אריה־ליב ביטא את הכרת־תודתו לאותו יהודי שמסר לו את מסמכיו, כאשר נהג מאז לעלות לתורה בשם "דוד אריה־ליב". שם משפחה זה נשאר מאז [תרס"ח לערך] עד היום בקרב בני משפחתו.

כשחזר הרה"ח הרב"צ ז"ל לכ"ק אדמו"ר הריי"ץ נ"ע וסיפר לו את הפרטים, נענה כ"ק אדמו"ר נ"ע ואמר: "עס ווייזט אויס אז ער (כלומר: הרב מקסברוב) איז א ווארעמער איד".

■ ■ ■

את הסיפור לכל פרטיו שמע הר"ר נחום שי' קאפלאן מאביו הר"ר משה־בנימין שי' קפלן, בנו של הרב אריה־ליב, ששמע מפי הרב"צ ז"ל.*

באמצע חורף תרפ"ז, בא הרב אריה־ליב במגע עם אדמו"ר הריי"ץ נ"ע, והפעם ממש פנים אל פנים (על־פי רשימותיו של הרמ"א ע"ה גייסינסקי).

כפליט מזמן מלחמת העולם הראשונה, היתה לר' אריה־ליב זכות לנסוע לארה"ק ת"ו באופן רשמי למחצה דרך באטום (קווקז). הוא החליט לנצל זכות זו ותיכנן לנסוע לאודסה, לחצות את הים השחור לכיוון תורכיה, ומשם לעלות לארץ־ישראל ולהישאר בה. אחרים כבר ניסו דרך זו והצליחו בכך, ביניהם אחדים מהרבנים שהשתתפו בוועידת הרבנים בחורף תרפ"ז (לדוגמה: הרב זוין, הרב גרשון חן, ועוד).

הוא יצא לדרך כמתוכנן, וכשעבר דרך לניגרד, נכנס אל כ"ק אדמו"ר הריי"ץ נ"ע כדי לקבל ממנו ברכה להצלחת הבריחה.

הרבי התנגד לנסיעתו בתוקף ונימוקו עמו: "יהודי כמותכם אסור לו לברוח מרוסיה", וכל טענותיו של הרב מקסברוב לא הועילו לו. הוא טען שהחיים ברוסיה כרוכים בסכנת־נפשות גשמית ורוחנית; שאין פה מקום מתאים לחינוך הילדים (אז כבר היה ר' מלך, המבוגר שבילדיו, בן 14 לערך – לימים הגאון החסיד ר' מלך קפלן ע"ה ראש ישיבת תומכי־תמימים ורבו של שיכון חב"ד בלוד); שהרבה גדולים וטובים ממנו, ובכללם גם מגדולי הדור, עזבו את רוסיה – אך הרבי עמד על שלו: לא נכון לעשות כן! והוסיף: "איר זייט דאך א מסירות־נפש איד. אז איר וועט זיך מוסר־נפש זיין פאר אידן אין רוסלאנד, וועט דער אויבערשטער היטן אייערע קינדער" [=הרי אתה איש מסירות־נפש. כשאתה תמסור נפשך עבור יהודי רוסיה, ישמור הקב"ה על ילדיך].

כיוון שהרב מקסברוב לא היה אז "חסיד" במובן המקובל, המשיך להתעקש. ("אז" נהג כך, אבל בסוף ימיו חדל להניח תפילין בחול המועד, כמנהג החסידים, והקדיש חלק מזמנו ללימוד ספר התניא). הוא אמר לרבי שהחליט לנסוע למרות הכל, וכשהרבי ראה שזו החלטתו, נתן לו בכל־זאת את ברכתו: "איר פארט אוועק. זאל זיין בהצלחה". שאל ר' אריה־ליב את הרבי: מדוע הרבי קורא לזה "פארט אוועק", כאילו אני נמלט מרבנותי? הלא השארתי תחתי ממלא מקום בעיירה? ענה לו הרבי: ישנן מספיק ערים ועיירות שיהודים כמותך יכולים להיות שם רבנים, ואם לא תחזור לרבנות בעיירתך, תחזור לכהן כרב בעיר יותר גדולה...

נס בקרילוב

היה זה בשנת תרפ"א, לאחר המהפכה הבולשביקית. פלוגות הצבא השונות השתוללו ברחבי המדינה, ובחבל־הארץ שבו כיהן ר' אריה־ליב כרב, שלטו אז חייליו של העריץ דניקין. הם נהגו להסתובב בעיירות הקטנות, לשדוד ולחמוס, להרוג ולגנוב, ולהשחית כל שבא לידם ללא רחם.

והנה ביום שישי אחר־הצהריים, הגיעה לעיירה הקטנה קרילוב, שר' אריה־ליב כיהן בה כרב העיירה, שמועה בדוקה שהפורעים הגיעו לאחד הכפרים הסמוכים, והם כבר נמצאים בדרכם לעיירה קרילוב.

ניגשו בני העיירה לרבם הצעיר בן השלושים וכמה, ושאלוהו מה לעשות. תשובתו של הרב היתה נחרצת: זה מצב של פיקוח נפשות. על כל בני העיירה לארוז במהירות את חפציהם, להעמיסם על עגלות, לברוח ליער הסמוך ולהסתתר שם עד יעבור זעם.

כולם מיהרו לקיים את מצוות הרב, ועד כניסת השבת העיירה כבר היתה מרוקנת מכל תושביה היהודים, למעט אחד – הרב ומשפחתו, שנשארו בעיירה, לעשות בה את השבת. כשזוגתו של הרב שאלה אותו: "מדוע גם אנחנו איננו בורחים עם כולם? הרי אתה־עצמך אומר שיש מצב של פיקוח־נפש?" ענה לה הרב: "השבת מתקרבת ואיני רוצה לחללה. כשאשמור על השבת, השבת תשמור עלינו".

הרב נעל היטב את ביתו וקיווה לטוב. בבוקר השבת השכים ואמר תהלים בבכיות. כשזוגתו ראתה שבעלה אומר תהלים, החלה אף היא לומר תהלים. אחר־כך החל להתפלל תפילת שבת. שלושת ילדיהם הוסתרו ב"בוידעם", ואילו אביהם הרב חבש את ה"שטריימל" שלו, התלבש במעיל השבתי, וכך, במראהו ההדור, התיישב ללמוד ליד השולחן הגדול שעמד בדיוק מול דלת־הכניסה.

והנה נשמעו צעקות הפורעים. הם פרצו לבתי־היהודים הסמוכים וכשראו שהכל נמלטו עם החפצים יקרי־הערך, גדלה חמתם שבעתיים. הם התקרבו עוד יותר לביתו של ר' אריה־ליב, והנה נשמע בבית קול נפץ. פורע אחד, שיכור למחצה, היכה בגרזנו על דלת הבית ופרץ אותה. לרגע עמד משתומם: יושב מולו יהודי, רכון על ספריו – ונראה כאילו אינו מתרגש מכל הנעשה סביבו.

אני אלמד אותו לקח, חשב הפורע לעצמו והרים את גרזנו כדי להשליכו אל הרב. בנס ממש, הגיע בדיוק באותו רגע מפקדו של הפורע, וכשראה מה הוא מתכונן לעשות, געך בו מיד: "אינך רואה שאדם זה הוא יהודי קדוש? – אל תיגע בו!" ואחר ציווה עליו לתקן את דלת הבית ולעזוב את המקום.

כשחזרו בני העיירה לאחר הפוגרום, התפעלו מהנס שאירע לרבם, ומאז דיברו עליו בהדרת כבוד מיוחדת.

* לכאורה יש מקום לתמוה על כך שהגרלוי"צ ז"ל, גדול רבני אוקראינה, לא חתם על המסמך – שאז מובן שהיה צריך להיות ראשון החותמים. הסיבה לכך קשורה כנראה בעובדה שרלוי"צ בכלל לא השתתף באסיפה, מאחר שהיתה אסיפתם של רבני וואהלין בלבד, דהיינו רבני **מערב אוקראינה**, ואילו רלוי"צ נ"ע היה ממזרחה. היתה אמנם גירסה שהשתתף באסיפה (כנראה מרשימת הר"ר משה־בנימין שי' קפלן) אך אם עובדה זו נכונה, נראה שרלוי"צ היה רק אורח ולא משתתף רשמי בעל זכות חתימה.

ר' אריה־ליב, שהחליט להמשיך בתכניתו המקורית, הזמין מראש כרטיסים לרכבת. באותה רכבת נסעה גם קבוצה של כ־30 מבריחי־גבול יהודיים ועימם הגויים שעזרו להם בכך.

כאן החלה שורה של תקריות מוזרות. ראשית, לא הצליח בשום אופן להזמין מישהו שיסיע אותו עם כל חפציו עד הרכבת. פתאום כל המובילים היו תפוסים, ובשום אופן לא היה יכול להשיג מישהו. ובכך לא היה די. כשהרכבת הגיעה סוף־סוף ברגע האחרון לתחנה, לא המתינה לנוסעים עד המועד הנקוב, אלא הקדימה את צאתה בכמה דקות, ור' אריה־ליב איחר את יציאתה. מובן שלא היה יכול לנסוע ברכבת הבאה, כי כל מבריחי־הגבול היו כאמור ברכבת הקודמת.

כעת כבר ראה במכשולים את ידה של ההשגחה העליונה, המונעת ממנו את הנסיעה. ואמנם, כעבור זמן־מה הגיעה אליו שמועה שכל הענין השתבש. אחדים ממארגני הנסיעה נאסרו ואחדים הצליחו לברוח, ור' אריה־ליב נאלץ לחזור מלנינגרד לאוקראינה.

בהשגחה פרטית, הגיע ללנינגרד יהודי מקייב, עוד בטרם יצא ממנה ר' אריה־ליב בדרכו לאוקראינה.

היהודי מקייב סיפר שהמצב בעירם בכי רע. השלטונות הקומוניסטיים הולכים וסוגרים אצלם בית־כנסת אחר בית־כנסת, והקהילה החרדית בעיר החליטה להתאחד תחת בית־כנסת אחד שנקרא "קופעצ'קע שול".

"ציבור היהודים שעדיין שומרים על הגחלת", סיפר הפליט מקייב, "דאגו לארגן קצת חיים יהודיים כמו שחיטה כשרה, מקוואות, וכו', וכעת הם מחפשים להם רב שיעזור בארגון הפעילות ויהיה להם מנהיג רוחני ומורה הוראה".

ר' אריה־ליב שמע וידע שמקומו בקייב. הוא ארז מיד את חפציו ונסע לקייב עם כל בני־משפחתו — אשתו ושלושה מארבעת ילדיו. בנו ר' מלך נסע מיד לאחר כשלון הבריחה ללמוד בנעוול. ר' אריה־ליב שחיפש מקום לימוד מתאים לבניו, שמע על הישיבה הליובאוויטשית בנעוול, ומיד שלח לשם את בנו.

עתה כבר הובנו היטב דבריו של אדמו"ר הריי"צ, שחזה את הכל מראש: הוא הורה לו שלא לברוח כי ידע שתוכניתו לא תצליח, אך בד־בבד ידע לצפות לו עתיד של רב בעיר יותר גדולה.

יש לציין שר' אריה־ליב היה בעצם רבם האחרון של יהודי קייב. מאוחר יותר מסרו הקומוניסטים אפילו את בית־הכנסת "קופעצ'קע שול" לאדם משלהם, והיהודים החרדיים שהתאספו סביב ר' אריה־ליב המשיכו להתפלל בקומת הקרקע של אותו בית־כנסת. מובן שהתפילות ושאר הפעולות נעשו במחתרת, ולרשויות הרשמיות היה אסור לדעת מהן. ר' אריה־ליב לא היה רב רשמי, אך הקהילה החרדית הקטנה דאגה לצרכיו הגשמיים, והוא מציד פעל ככל יכולתו להטבת המצב הרוחני בכל בתי ישראל בעיר.

ב חורף תרפ"ט נסגרה מחלקת ישיבת "תומכי תמימים" בנעוול והתפלגה לחלקים קטנים. חלקה עבר ללנינגרד, חלקים אחרים עברו לוויטבסק וליקטרינוסלב, וחלק הגיע גם לקייב, ביניהם מאלה החיים עימנו כיום: החסידים ר' נחום וואלאסאוו, ר' מאיר איטקין, ועוד.

כל פליטי נעוול למדו בבית־הכנסת של ר' אריה־ליב והוא היה ראש־הישיבה שלהם. נראה שבתחילה למדו במקומות אחרים, אך בלחץ הרדיפות נאלצו להימלט ממקום למקום, עד שהגיעו לבסוף לבית־הכנסת "קופעצ'קע" והחלו ללמוד שם בעזרת־הנשים בראשות ר' אריה־ליב. אנו קוראים על כך בספר "תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית" פרק י"ג ופרק פ'.

הישיבה בקייב המשיכה לפעול עד תרצ"ד. בחורף אותה שנה נסגרה ע"י הקומוניסטים והתלמידים נאלצו לעקור משם למקומות אחרים.

■ ■ ■

ברשימותיו של הרב משה־אהרן (ע"ה) גייסינסקי שהתפרסמו בעיתון "כפר חב"ד" בקיץ תשמ"ט סופר על כך בהרחבה, ובמיוחד בגליון מס' 379, שבו הרב גייסינסקי מספר את הפרק הראשון בסדרת רשימות־יומן שלו אודות לימודיו בישיבות המחתרתיות של "תומכי תמימים" ברוסיה בשנות השלושים. פרק זה הוקדש לתקופת לימודיו בישיבת "תומכי תמימים" בעיר קייב בשנת תרצ"ב אצל מורו ורבו ז"ל, הלוא הוא הרב אריה־ליב ז"ל קפלן. נעתיק מרשימה זו קטע אחד בסגנונו המיוחד של הרמ"א ז"ל, היכול ללמדנו על מהותו של מורו ר' אריה־ליב:

"במשך זמן מסויים היה המגיד שיעור אצלם (בגפ"ת) הרב הגאון וכו' וכו' מוהר"ר אריה־ליב ז"ל קפלן, המפורסם בשם 'הרב מקסברוב' (דער קסאוואראווער רב, והוא היה אביהם של האחים התמימים: הרה"ג והרה"ח וכו' ר' שרגא־מלך קפלן ז"ל, רב שכונת חב"ד בלוד ור"מ בישיבת תו"ת בלוד, ויבלחט"א אחיו הרה"ח וכנ' הר"ר משה־בנימין שי' קפלן, כעת בברוקלין).

"הרב מקסברוב ז"ל היה תלמיד של הגאון מוהר"ר ברוך־בער ז"ל מקמניץ, והגאון מוהר"ר משה־מרדכי ז"ל מסלבודקה, ולפי עדותו של הר"ר נחום שי' וואלאסאוו היו שיעוריו מעשה אומן נפלא, משמחי לב ומרחיבי נפש. 'שמעתי שיעור מכמה ראשי ישיבות' — אמר לי פעם הר"ר נחום וולוסוב — 'אבל כזאת עוד לא שמעתי'.

"אוהב תורה היה על דרך ההפלאה ממש, ויראת חטאו קודמת לחכמתו. די להזכיר שאף שלא השתייך — באופן רשמי — לעדת החסידים, מכל מקום מצד הרגש נפשו הטהורה, היה מאריך בתפלתו ביחידות בביתו. ואני עד בדבר, שכן זכיתי להיות תלמידו שנים אחדות, מתחילת זמן בואי לקיוב עד נסעי ללמוד בישיבת 'תומכי תמימים' שנתייסדה בזיטאמיר (ראה להלן), ובמשך זמן מסויים, כשגבר הלחץ מאוד מצד השלטונות, ואי אפשר היה למצוא מקום ללמוד שמה, כי כל בתי הכנסיות סירבו להכניסנו, מפני היראה — למדתי אז וגם גרתי בבית מורי ז"ל ובמשך החודשים הרבים שלמדתי בביתו (בחברותא עם בנו) וגם ישנתי שם, ראיתי מה שראיתי.

עתה כבר הובנו היטב דבריו של אדמו"ר הריי"צ, שחזה את הכל מראש: הוא הורה לו שלא לברוח כי ידע שתוכניתו לא תצליח, אך בד־בבד ידע לצפות לו עתיד של רב בעיר יותר גדולה...

"דבר מעניין נשאר בזכרוני מהתקופה ההיא: "למרות שבית אבי היה רחוק מביתו של הרב מקסברוב רק כנסיעה של חמישה־עשר רגעים ברכבת הרחוב (טראמוואי מספר 10) בכל־זאת לא נתנני מורי ז"ל לבקר בבית אבי מורי ז"ל כי אם בחגים. כשביקשתי פעם רשות ממורי ז"ל לנסוע הביתה לשבת־קודש, עננו: 'א אינגל וואס האלט ביי לערנען, איז — "שכחי עמך ובית אביך"' (=נער המתמסר ללימוד התורה, [יקיים בנפשו] "שכחי עמך ובית אביך")].

"חקוקות בזכרוני הרבה עובדות והנהגות המאפיינות את אורח־חייו, חיים של אהבת תורה ויראת שמים טהורה, את אדיקותו במסורת אבות ואת שאיפתו התמידית להתקרב אל ה' יותר ויותר..."

* * *

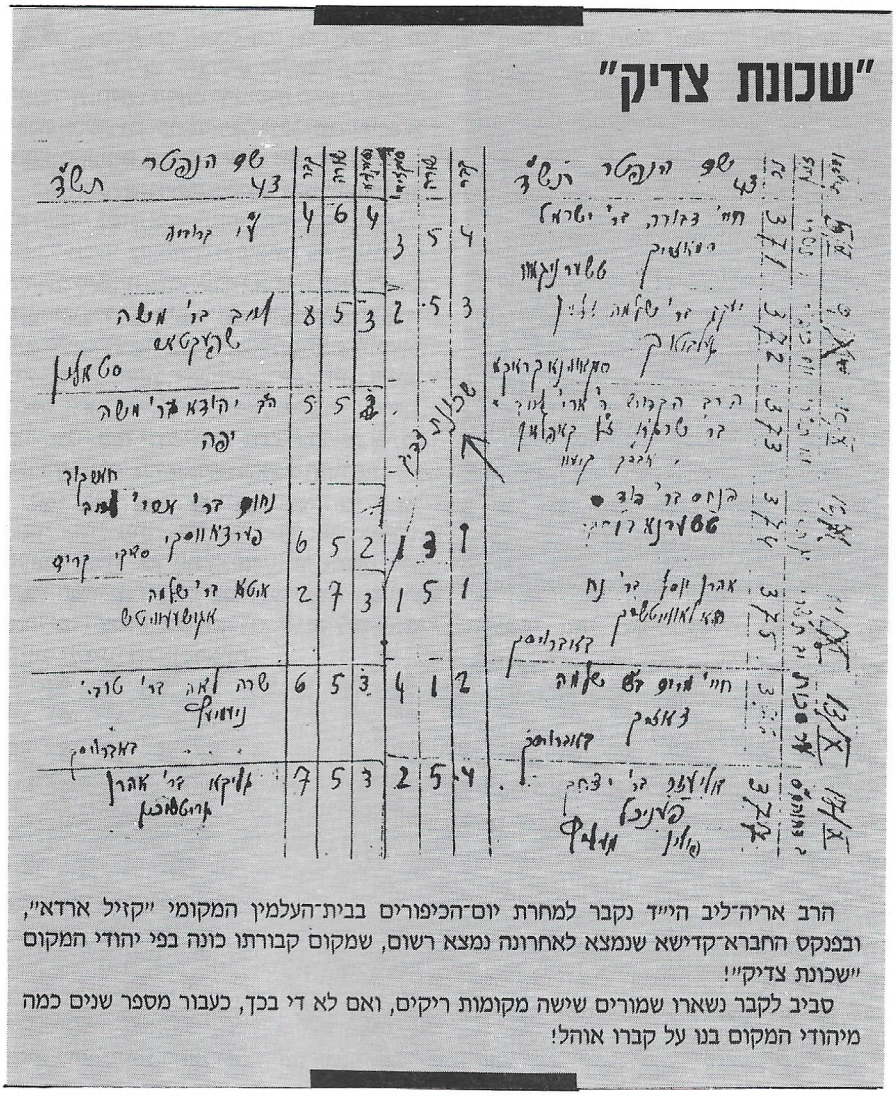
מספר נכדו, ר' נחום־יצחק שי' קפלן: "בקיץ תרצ"ג (1933) נעצרה קבוצת תלמידי אחת הישיבות המחתרתיות ברוסיה, שניסתה להבריח את הגבול הרוסי בדרכה לארץ־ישראל דרך אודסה. הם לא ידעו שהשלטונות הם ש"ארגנו"

ר"מ קוליקוב היה מסור מאד לרבי לוי־יצחק, ועד שהרבנית חנה ע"ה הגיעה לציאילי, היה דואג תמיד להמציא לו לשבת ויו"ט מאכלי שבת, דגים, בשר וכדו' — שבלעדיו לא היה יכול להשיגם בשום פנים ואופן

את בריחתם באמצעות סוכן סמוי, וכך לכדום ועצרו אותם ללא הגבלת זמן שחרורם. הם ישבו כחצי שנה במאסר בעיר באטום שבגרוזיה, ואחר נשלחו לכמה חודשי עבודת־פרך.

"כל אותה עת ניסו אנ"ש במדינת רוסיה ומחוצה לה להשתדל עבורם, אך ללא הצלחה יתירה. לאחרונה התפרסם מכתב כ"ק אדמו"ר מוהריי"ץ לר' אריה־ליב (מאג־ק שלו חי"א ע' שצד) שכתב ככל הנראה מכתב בקשה לרבי לפעול לשחרור העצורים, שגם בנו ה"ר מלך ז"ל היה ביניהם. המענה היה: "לע"ע אין ידוע כאן כלום ממצבם, ויקשה לעשות בזה".

לר' מלך ז"ל היה בלונדון דוד, אחי אביו, ר' שמואל קוסוביצקי. הלה הצליח ליצור קשר עם העיתונות הלונדונית ולספר להם על קבוצת היהודים שהתפתו ע"י פרובוקטור להימלט מרוסיה, ולאחר שנתפסו, נכלאו בסיביר ללא מוצא.

"שכונת צדיק"

הרב אריה־ליב הי"ד נקבר למחרת יום־הכיפורים בבית־העלמין המקומי "קזיל ארדא", ובפנקס החברא־קדישא שנמצא לאחרונה נמצא רשום, שמקום קבורתו כונה בפי יהודי המקום "שכונת צדיק"!

סביב לקבר נשארו שמורים שישה מקומות ריקים, ואם לא די בכך, כעבור מספר שנים כמה מיהודי המקום בנו על קברו אוהל!

עיתוני החוץ רעשו על מעשה העוול האכזרי. בד־בבד התבקש ראש הג.פ.או. יגודה על־ידי אישים יהודיים בעלי השפעה על הנעשה ברוסיה, להביא לשחרור האסירים. מכל המאמצים, השפיעה בעיקר השתדלותו של ר' יצחק דער מתמיד ע"ה (שבנו, הרב אליעזר ע"ה הורביץ, היה אף הוא בין האסורים). הוא שהה אז כשד"ר בארה"ב ויצר קשרים עם ארגונים יהודיים, שלחצו על שר־החוץ האמריקני להתערב בפרשה. באותה תקופה התנהל בין ארה"ב ורוסיה משא־ומתן על הכרתה של ארה"ב ברוסיה, והשר האמריקני ביקש מהרוסי להתערב בפרשת העצורים.

הלחצים עשו את שלהם. לקראת החורף כל הקבוצה שוחררה (ראה "תולדות חב"ד" הנ"ל פרק קי"ג) ור' מלך עשה את דרכו בחזרה לקייב.

היה זה בשנת תרצ"ד, לפני חג הפסח. הצורך במצה שמורה לחג היה חיוני ודחוף. ר' אריה־ליב הצליח להשיג בדרך כלשהי כמות קטנה של חיטה שמורה מהעיירה האדיטש וקיווה לאפות מהחיטה כמות מצות שתספיק בדוחק לא רק לבני משפחתו, אלא לכל יהודי העיר.

אחד מחברי קהילת ה"קופעציקע שול" בשם בארון, היה מנהל טחנת־חומרים ששימשו תוספים בייצור מלט. הלה הציע לר' אריה־ליב להשתמש בטחנה שלו לטחינת החיטה, אלא שהתנה את הדבר בכך שהפעולה הלא־חוקית תתבצע בחסות החשיכה. לא היה צורך לפרט מה יעלה בגורלו של בארון, אם יתגלה לשלטונות שהשתמש בטחנה הממשלתית לטחינת קמח למצות.

בחצות הלילה יצאו ר' שרגא־מלך ור' משה־בנימין, בניו של ר' אריה־ליב, לכיוון הטחנה של מר בארון. הם נפגשו עימו במקום, עמלו קשות לנקות את חלקי המטחנה והחלו בטחינת הקמח המיועד לאפיית המצה השמורה. בשעות הקטנות של הלילה סיימו את עבודתם ויצאו רגלי בחזרה הביתה, כששק הקמח נישא על כתפיו של האח הצעיר, ר' משה־בנימין.

ברחוב שררה עלטה מוחלטת, והשניים לא הצליחו להבחין מבעוד מועד בשוטר שעמד בקצה השני של הרחוב, ולא הספיקו להימלט ממנו. כשעמדו ממש מולו, קרא אליהם: "עצרו" ודרש לראות את התעודות שלהם. משה־בנימין שנשא על כתפיו את השק, הראה לשוטר את התעודות

שלו, אך למלך לא היו תעודות והשוטר עצר אותו מיד וכלא אותו בכלא הג.פ.או. המקומי.

לאחר שנה של מעצר, שחלקה היה בעבודת־פרך בסיביר (כמסופר לעיל) ר' מלך לא היה מסוגל לעמוד בתנאי בית־הסוהר בקייב. ראש המיליציה בקייב היה אדם אכזר במיוחד ושונא יהודים. הוא שלח את מלך מיד לבית הסוהר העירוני לוקיאנובסקה להמתין שם למשפט ולגזר־הדין.

ר' אריה־ליב המודאג התייעץ עם עורך־דין מקומי, והלה הציע לו להיפגש עם נשיא אוקראינה פטרובסקי, שהיה ידוע כאדם בעל מזג טוב ולב רחום.

ר' אריה־ליב נסע מיד לחרקוב שהיתה אז בירת אוקראינה, והשכים שם מדי בוקר לפתחו של פטרובסקי מתוך תקווה לפגוש בו. בינתיים הפעילה הקהילה היהודית בחרקוב קשרים במימסל, ובסופו־של־דבר אושרה לר' אריה־ליב פגישה עם הנשיא.

פטרובסקי קיבל את האב בסבר פנים יפות והאזין ברוב קשב לסיפורו ולמשאלתו. "איך נוכל לדרוש מאדם חולה וחלש לעשות את דרכו בלי עזרה לאיזה כפר קטן?" שאל את הנשיא, "אנחנו פועלים שעובדים לפרנסתנו, אזרחים ישרים שומרי חוק, שרק מזל רע גרם לנו להיקלע למצב הזה. אנא פעל ככל יכולתך לשחרורו של בני".

פטרובסקי החליט להתיר לר' מלך להישאר בעיר קייב, שבה התגוררו אביו ומשפחתו. אם אמנם הוא חולה וחלוש כפי שהעיד אביו, ואם אמנם הוא אזרח חוקי — יזכה בחנינה.

אך המציאות לאמיתה היתה שונה. מבחינה חוקית, ר' מלך היה מוגדר כ"תלמיד ישיבה מחרתית לא־ליגלית" שמעולם לא היה "פועל". היה זה מן־ההכרח להשיג כמה מסמכים המאשרים שלר' מלך יש עבר של פועל, כדי שחנינתו של פטרובסקי תצא לפועל. לשם כך היה על ר' אריה־ליב לחזור לקייב במהירות.

היה זה יום חמישי. רכבת שתצא מחרקוב בשעות אחר־הצהריים המאוחרות, תביא אותו הביתה בבוקר יום שישי. עד כאן הכל כשורה, אבל איך משיגים כרטיס לרכבת? הדבר נראה בלתי־אפשרי לחלוטין, שהרי באותם ימים היה צורך להזמין כרטיסים לרכבת שבועות מראש. משרד הכרטיסים בתחנת הרכבת היה סגור, ותורים ארוכים כבר השתרכו לפני הרכבת. גם נסיון להשיג כרטיס בשוק השחור עלה בתוהו. מה לעשות?

ר' אריה־ליב נשא בלבו תפילה עמוקה לקב"ה, שיחלץ אותו מהמיצר, ואז הגיע לעברו אחד ממבקרי הרכבת. "אני רואה שאתה צריך לנסוע", אמר. "אני יכול לעזור לך. בקרון האחרון שבו אני משרת יש מקום ריק". (שנים אחר־כך המשיך אותו עובד רכבת מסתורי, עלום־שם, לעזור לר' אריה־ליב בכמה עניינים בפעילויותיו בקייב).

וכך, בהשגחה פרטית ובדרך נס ממש, הצליח להגיע לקייב בזמן, לסדר עבור בנו אישורים מתאימים שהוכיחו כי ר' מלך אמנם עובד ומקום עבודתו מפעל לייצור בקבוקי חלב. הניירות הללו הגיעו לגורמים המתאימים ור' מלך שוחרר. מעתה היה לו אישור חוקי לשהות בקייב, והוא חזר לשבת וללמוד בישיבה.

השם, הקהילה הדתית והעיר

1) ר"ד קפלן, קהילת קאזמיראוו
2) ר"י שטערנפלד, קהלת עמילצ'ינו
3) ר' אהרן טווערסקי, מאלין
4) ר' יעקב לעוויצקי, אלעווסק
5) ר' ישראל לובנער, מעלען
6) ר"ב בערעגאווסקי, ראראמיסל
7) ר"ש הוכמאן, מאלין
8) ר"ל פוגורעצקי, קארעסטין, ביהכ"נ הגדול
9) ר"י נודלמאן, אושאמיר
10) ר"א רויטבלאט, וערנאטורגובסק, זיטאמיר
11) ר"ש מאחרינסקי, זאסווערצ'נא
12) משה ביזמאן, תושב ניישטעטיק, זיטאמיר
13) גורודצקי, קהילת טווערסקי, קאראסטישור, זיטאמיר
14) ר' משה חאסין, ביה"ס מלינסקי, זיטאמיר
15) ר' בנציון פרידמאן, וואלאראסק
16) ר' שמואל שפירא, שעפעטאווסק
17) ר' ברוך אברוצ'סקי, טוריאנוב
18) ליבערזאן, סלאוויטא
19) ר' ברוך ביידמאן, זסלוב
20) ר' מרדכי ווייסבלאט, זיטאמיר
21) ר' מרדכי בלייכמן, קאנאטופ
22) ר' אהרן מייזענבערג, ביה"כ קופעצעסקי, זיטאמיר
23) ר' חיים ביטלער, קהלת בארענאווקא
24) ר' מנחם בונימוביטש, קהלת לוגינא

צילום מרשימת הרבנים שחתמו נגד תכנית הממשלה (שמו של הרב קפלן — ראשון)

הרב אריה־ליב נאסר לראשונה על פעילותו הדתית בשנת תרצ"ב, עוד לפני גירושו לקזחסטן בשנת תרצ"ט. בכ"א אדר תרצ"ט נעצרו בקייב תלמידי הישיבה המחתרתית ומנהליה, ביניהם גם הרב אריה־ליב. להלן קטעים נוספים מעדותו של הרמ"א גייסינסקי:

"בימים הראשונים של חודש ניסן דשנת תרצ"ט, נאסרו בלילה אחד בקיוב (ובהרבה ערים אחרות) כמעט כל היהודים שעמדו בראש היהדות הנאמנה להי ולתורתו, ולא רק אלה שהשתתפו בפועל בחיזוק התורה והיהדות נאסרו, אלא גם אלו שבעצם מהותם וחזותם פעלו והשפיעו על היהודים, בדרך ממילא, לחזק ליבם באמונת ה' ובקיום תורתו ושמירת מצוותיה — גם הם שתו את כוס התרעלה.

"בלילה ההוא נאסרו הרה"ג וכו' מקסברוב ז"ל, החסיד המפורסם (שנסע עוד להרה"ק מוהר"ר מרדכי־דב נ"ע מאריסטייפאל, חתנו של ה"דברי חיים" נ"ע) ר' משה קוליקוב ז"ל, הרב החסיד התמים ר' בנימין ז"ל ליפמאן — מי שהיה המשגיח האחרון בקיוב, בדימאוווקא, וידוע בשם "בנימין מינסקער" — אבי־מורי הר"ר בן ציון ז"ל גייסינסקי, שו"ב, ובן־דודי הבחור התמים הנעלה דוד שי' גייסינסקי, ועוד.

"בו בזמן נאסר גם רבה של דניעפראפעטראווסק, הרב הגאון והרב החסיד והמקובל וכו' וכו' מוהר"ר לוי־יצחק נ"ע שניאורסאהן, אביו של יבלחט"א — כ"ק אדמו"ר שליט"א.

"אחרי עינויים קשים, וחקירות ודרישות שנתלוו בייסורים של גוף ונפש (אחת הדוגמאות: פעם אחת בעת חקירה כזו היכו את אבא מארי ז"ל בכסא על פניו, והפילו כמה משיניו), שלחו אותם לארץ גזירה למשך חמש שנים. מקום שילוחו של הרה"ג מקסברוב ז"ל היה ביחד עם אבי־מורי ז"ל בכפר יאניקורגאן, במדינת קאזאחסטאן, מרחק של עשרים וחמשה קילומטרים מעיר ציאילי, מקום שילוחו של הרב מיקטרינוסלב נ"ע".

ר' אריה־ליב שהה בגלות קזחסטן כארבע שנים. הוא הוגלה כזכור לעיירה יאניקורגאן שהיתה מקום נידח שקשה לחיות בו, ובנו הרב משה־בנימין רצה להעבירו למקום יותר נוח. אך איך עושים זאת? — ידידו של ר' אריה־ליב, ר' משה קוליקוב, התגורר בעיירה הגדולה קזיל־ארדא. בביתו של ר' משה התגוררה בתו, רופאה שעבדה במישרה ממשלתית בכירה, וזו נתנה אישור רשמי שר' אריה־ליב חייב לעבור מטעמי בריאות לעיר הגדולה. ר' אריה־ליב הועבר ומצבו הוקל.

בתקופת גלותו בקזחסטן, סייע ר' אריה־ליב רבות להרלו"ץ ז"ל מבחינה גשמית. על כך אנו קוראים ברשימת בנו הרה"ח ר' משה־בנימין שי' קפלן, שנדפסה בספר "תולדות לוי יצחק" (מהדורת תשד"מ) והוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א.

"את אבי הרב אריה־ליב הי"ד, עצרו יחד עם רבי לוי־יצחק בשנת תרצ"ט (1939), לפני פסח. באותו לילה עצרו רבים מאנ"ש מקיוב, וכן מיקטרינוסלב.

"לאחר שהיו כשנה בבית־האסורים, הגלו את כולם לקזחסטן, ומשם היו מעבירים אותם למקומות שונים. את רבי לוי־יצחק הגלו לציאילי, ואת אבי ליאניקורגאן — מרחק 25 ק"מ מציאילי. מקום זה היה חשוב בהרבה מציאילי, בגלל הנהר (בשם סידאריא) שעבר שם, והיה בו שפע של דגים, וכן היו שם פליטים יהודים רבים.

"אבי ז"ל יודע היה להסתגל ולהסתדר בעצמו במידת האפשר. הוא היה למדן גדול, רב, מגיד שיעורים, וידיו רב לו בנגלה ובחסידות.

"בדרך כלל, כאשר אדם כלשהו היה מגיע לידי מצב שכזה, בודד וגלמוד בעולמו, הרחק מביתו, ללא משפחה וללא קרובים וידידים, צריך היה לדעת להסתדר לבד, בייחוד כאשר העזרה שהיו מקבלים מהזולת היתה מעט מזעיר.

"יחד עם אבי היה עצור השוחט ר' בנציון גייסינסקי מקיוב, והיו מתגוררים בבניין אחד. (מה שכתוב בספר "תולדות לוי יצחק" [מהדורת תשל"ז] מזכרונות הרבנית חנה ע"ה, שבסמוך לציאילי היה רב ושוחט — הכוונה על אבי הרב, ועל השוחט רב"ג).

■ ■ ■

"היה שם יהודי יקר אחד בשם ר' משה קוליקוב. איש זה היה סוחר, בא בשנים, ויותר מבוגר מאבי. הוא היה ידוע ליהודי קיוב וכולם

הסכמות

הסיפור הבא היה עובר במשפחת חותנו של ר' אריה־ליב, הרב ברוך גרוסבארד, שהיה מצאצאי ר' אבא ווירז'אנער.

בהכנותיו להדפסת ספרו, הגיע ה"חיי אדם" אל הגאון מווילנא ז"ל וביקש ממנו הסכמה לספר. הגאון ענה שבכלל איננו נותן הסכמות, ואיננו רב מורה־הוראה שביכולתו להסכים על ספר הלכתי. "לכן", אמר לו, "אם רצונך לדעת מה טיבו של הספר, לך אל ר' אבא'לה ווירז'אנער, ואם הוא ייתן הסכמה לספרך, אף אני אסכים"...

הכירו וידעו אותו. אף הוא התגורר ביאניקורגאן.

"אבי הכיר את רבי לוי־יצחק עוד מיקטרינוסלב. פגישתו הראשונה היתה עמו באסיפת הרבנים בקורוסטען. כאשר אחי למד ב'תומכי תמימים' ביקטרינוסלב — הגיע לשם גם אבי.

"רבי לוי־יצחק היה בציאילי בודד וגלמוד, נתון כולו בעולם הרוחני, והיה קשה לו מאוד להסתדר בעצמו. אבי היה ביחד עם ר"מ קוליקוב ביאניקורגאן [והשנים] היו ידידים ורעים אהובים. מיאניקורגאן היה אסור לצאת למקום כלשהו, אך אבי ור"מ קוליקוב היו מתגנבים ללא יודעים לציאילי, ועשו כל מיני תחבולות להגיע לשם ולבקר בביתו של רבי לוי־יצחק ולהיות לו לעזר. מאחר שאבי היה בן תורה ולמדן גדול, היתה ביניהם תמיד שיחה משותפת, והשנים היו שמחים מאוד זה עם זה.

"ר"מ קוליקוב היה מסור מאד לרבי לוי־יצחק, ועד שהרבנית חנה ע"ה הגיעה לציאילי, היה דואג תמיד להמציא לו לשבת ויו"ט מאכלי שבת, דגים, בשר וכדו' — שבלעדיו לא היה יכול להשיגם בשום פנים ואופן. השנים, אבי ור"מ קוליקוב, היו באים אליו לעתים תכופות והביאו לו גם מצרכי מזון שונים.

"הם היו מבקרים אצלו בלילות והיו מתכננים את ביקורם כך, שיוכלו לשהות במחיצתו של רבי לוי־יצחק חמש־שש שעות כל פעם, עד לנסיעת הרכבת משם.

"סיפרה לי הרבנית חנה ע"ה: כאשר הגיעה בפעם הראשונה לציאילי, היה זה בערב ש"ק אחר חצות. היא יצאה ממוסקווה ביום ראשון ונסעה במשך כל השבוע עד שהגיעה לשם.

"בהגיעה בשעה כה מאוחרת ולא יכלה כבר להספיק להכין מאומה לשבת־קודש — נדהמה לראות בבית בשר, דגים, ואפילו פשטיד"א, ולא היתה מסוגלת להבין מאין לו כל זאת, כאן במקום מרוחק זה!

"כאשר הביעה התפעלותה ושאלה את בעלה הרב, מי הביא לו זאת, ענה לה בהלצה: אליהו הנביא... וכאשר לחצה עליו שוב אשר יספר לה מי בכל־זאת הביאם — ענה לה: במועד מאוחר יותר יתחוור לך הכל.

"כעבור מספר ימים, כאשר אבי והר"מ קוליקוב הגיעו אליו לציאילי — נענה לה רבי לוי־יצחק, בהצביעו עליהם: אט גייט אליהו הנביא... (גם כאן, בברוקלין, כאשר הרבנית היתה פוגשת אותי, היתה אומרת לי בבת־צחוק: איך קען נאך עד היום נישט פארגעסן דעם טאטינ'ס קוגעל...).

רק פעם אחת ויחידה הייתי אצלו. אמנם ביקורי היה כרוך בסכנה, כי היו אתי סחורות שונות, אך מצאתי איזה מקום להחביאם וביקרתי בביתו. גם נאלצתי לקצר במאוד, פן אאחר את הרכבת.

"בפסח שנת תש"ב (1942) אפו אצלנו מצות מהודרות, ומובן שהבאנו ממצות שמורות אלו לרבי לוי־יצחק.

■ ■ ■

"אחרי פסח פורסם חוק שאסור לנסוע מאזור אחד למשנהו ללא רשיון, והיו צריכים לכך 'פראפויסק' מיוחד. גזירה נוראה היה הדבר באותם הימים, כי היינו סגורים ומסוגרים. בדרך נס הגעתי עד לקזיל־ארדא, ואחי ע"ה וגיסי (ר' ישראל [ע"ה] מקובצקי) הלכו רגלי עד לגוארדא. בערב היו בציאילי אצל רבי לוי־יצחק. לא יכולנו כבר לחזור ליאניקורגאן.

"בקזיל־ארדא התגוררו ר' משה קוליקוב ומשפחתו. לא היו לו בנים אלא שתי בנות. אחת מהן היתה רופאה ידועה, תופשת משרה ממשלתית בכירה, והצליחה להסדיר שאביה יוכל להתגורר בקזיל־ארדא.

"בבואי לקזיל־ארדא התחלנו להקדיש מחשבה רבה, מה ניתן לעשות עבור רבי לוי־יצחק. המצב היה אז נורא ואיום. רעב ממש. אי־אפשר היה להשיג כזית לחם, ובפרט במדבר שומם כמו ציאילי. אנשים מתו ממש מרעב, ונפוחי־כפן היו רבים מאד. אבי והר"מ קוליקוב התריעו כל הזמן, כי מוכרחים לעשות ולפעול עבור רבי לוי־יצחק, ולא להשאירו בדד וגלמוד.

"ר' משה קוליקוב היה יהודי חסיד, מעוטר בזקן ופיאות, וחסידו של הרבי מהרונוסטייפלה (מגזע טשרנוביל), בעמח"ס 'העמק שאלה', חתנו של הרה"ק בעל ה'דברי חיים'. הוא היה, כאמור, ממש 'פארקאכטי' עבור ר' לוי־יצחק.

"שם אתנו, בקזיל־ארדא, היה יהודי מפליטי פולין בשם ר' משה פאנצער שי' (מתגורר כיום בברוקלין). אף הוא היה סוחר ועסק שם במסחר. שנים אלו, היינו ר"מ קוליקוב ור"מ פאנצער, התחילו לסחור ביחד, ואת המעשר מהרווח שלהם היו נותנים בתור מעמדות לרבי לוי־יצחק.

"איש זה, ר"מ פאנצער, לא הכיר מעולם את רבי לוי־יצחק, אך בשמעו על גדולתו מפי עמיתו ר"מ קוליקוב, החליט לעזור אף הוא בכל אשר יוכל. הוא סיפר לי שאבי היה מספר לו, שאצל רבי לוי־יצחק היו יושבים יהודים למדנים שעות רבות, עד אשר התעייפו כבר משמוע, ומוחותיהם לא היו יכולים לקלוט את אשר אמר. אך הוא עצמו — רבי לוי־יצחק — לא היה עייף לעולם, והיה ממשיך להשמיע דברי חסידות ודברי קבלה, כמעיין הנובע, ללא הרף.

"הר"מ קוליקוב והר"מ פאנצער עשו למען רבי לוי־יצחק רבות מאוד; יום־יום היו דואגים לו והיו משתדלים להעביר לו מצרכי מזון חיוניים וכו', ואין ספק, כי אלמלא עשו השניים עבורו מה שעשו — היה ח"ו גווע מרעב!

"בליל יום כיפורים אחד התחבא אבי ז"ל בביתו של ר"מ קוליקוב. השלטונות היו מעיקים עליו תמיד עם חקירותיהם, והוא החליט כי לפחות בימים הנוראים יתחמק מידיהם הטמאות. (אני־עצמי הייתי עצור באותם ימים). בליל יוכ"פ עשו מניין בביתו של ר"מ קוליקוב. לאחר התפילה, כאשר חזרו לבית, תקפו אותם בריונים והרביצו אותם מכות נאמנות במוטות של ברזל. אבי עדיין הספיק להיכנס לביתו ואמר שר"מ קוליקוב שוכב בחוץ שותת דם. מיד לקחו אותו ואת אבי ז"ל לבית הרפואה. הר"מ קוליקוב התרפא אז והאריך ימים עוד 15 שנה, אך אבי לא יכול היה לשאת את הייסורים הגדולים, ובאותו יום נפח את נשמתו".

סיפור זה מסופר ביתר־אריכות ברשימות הרמ"א גייסינסקי:

"ביום הכיפורים דשנת תש"ד, היה הרה"ג מקסברוב בעיר קזיל־ארדא, כי הצליח לפעול אצל השלטונות שיעבירו אותו מכפר שילוחו יאני־קורגאן לעיר הסמוכה קזיל־ארדא, באמתלא שהינו חולה וזקוק לטיפול של רופאים הנמצאים רק בעיר.

"למקום תפילה בציבור קבעו בית פרטי אחד, שבעליו העמיד עצמו בסכנה והסכים שיתפללו בביתו. בליל יכל נדרי' סיימו המתפללים את תפילתם והלכו איש איש לביתו. הרב מקסברוב וכן החסיד שהיה מפורסם בחסידותו ובגמ"ח שלו בכל מדינת אוקראינה מוהר"ר משה ז"ל קוליקוב (הנ"ל) נשארו לבדם לומר תהלים, למרות אזהרתם של המתפללים שסכנה היא ללכת לבדם בלילה, בעיר שמצויים בה רוצחים עוד מימי הצאר, שהיה משלח את הרוצחים ואת שאר העבריינים החמורים מערי רוסיא האירופית לאסיה, למקומות ההם.

"בשעה מאוחרת בלילה, כשהלכו שניהם הביתה, התנפלו עליהם רוצחים והיכום מכות רצח ר"ל. הר"ר משה קוליקוב, שהיה קשיש בהרבה מהרב הקסברובי, התעלף ממכותיהם — הם חשבו שנפטר ועזבוהו — ואילו את הרב מקסברוב הוסיפו להכות עוד.

"כאשר עזבוהו, אזר־עוז בשארית כוחותיו, גרר עצמו הביתה והספיק לומר: 'ר' משה שוכב ברחוב, מהרו, לכו והצילוהו'. אלה היו דבריו האחרונים בעלמא־דין, וכך יצאה נשמתו בקדושה, בזמן המקודש של היום הקדוש: בעת תפילת נעילה. תנצב"ה והי"ד".